

NAGY ANDOR

A BRASSÓI SZÁSZ PATRÍCIUSSÁG A KORA ÚJKORBAN

A kora újkori erdélyi szász városok nagy befolyással bíró városvezetői rétegére ma is igen gyakran használatos a patrícus kifejezés. Magyar nyelven elsőként Orbán Balázs (1829–1890) írt róluk a Székelyföldről szóló monográfiájában 1873-ban. A Barcaság (*Burzenland/Kronstädter Distrikt*) történelmét összefoglaló záró kötetében négy társadalmi csoportot különböztetett meg a brassóiak (*Braşov, Kronstadt*) körében: a patrícusok, a lelkészek, a kereskedők és az iparos polgárság. A patrícusi réteggel kapcsolatosan elmarasztalóan azt írta, hogy a város demokratikus működését csupán színélve, a rajtuk kívül álló etnikumokat kizárva, minden hatalmat monopolizáltak a saját területükön. Az e körhöz tartozó családok pedig szorosan összefonódva segítették egymást, és tartották fenn maguk között a hivatali pozíciókat.¹ Bár ma is erre gondolunk, ha patrícusi rétegről olvasunk, de mindmáig nem került kellőképpen tisztázásra, hogy pontosan milyen értelemben használatos, és mely befolyásos családokat tekinthetjük patrícusnak a késő középkor és a kora újkor időszakában. A kérdést a brassói szászokra szűkítve kívánom a jelen írásomban vizsgálni. Teszem ezt egyfelől abból a célból, hogy összefoglalásra kerüljenek a témában eddig összegyűlt ismereteink, másfelől pedig, hogy összehasonlíthatóvá váljon Brassó késő középkori és kora újkori hatalmi elitje. Az összehasonlító elemzés mutathat rá arra, hogy a középkori tisztviselő családok között találunk-e olyanokat, akik át tudták menteni a hatalmukat a kora újkor évszázadaira is, illetve kik azok, akiket csak később fedezhetünk fel a befolyásos családok között. Ezen belül foglalkozok azzal a kérdéssel, hogy a politikai elit teljes egészét a patrícusok körébe sorolhatjuk-e, vagy csak néhányukat. A kérdések megválaszolása elsőként a fogalom meghatározását teszik szükségessé a körükben.

A szászok patrícus fogalmához

Az erdélyi szász városok polgársága a felvilágosodás korától került a történeti vizsgálatok középpontjába. August Ludwig Schlözer (1735–1809) német történész az 1795–1797 között közreadott háromkötetes *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* című munkája foglalkozik elsőként az autonómiával mint az erdélyi szász városi polgárság legfőbb hatású ismertetőjegyével.² E munka

1 Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismeai szempontból. 6. kötet. Budapest. Tettey Nándor és Társa Bizománya, 1873. 264–266.

2 August Ludwig Schlözer: *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Göttingen 1795–1797. Köln – Wien. Böhlau Verlag, 1979. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens; 3.) 258–259.

megjelenését követően fordult a szász történészek figyelme is a városi polgárság felé. A 19. század közepén vett új lendületet – immár szervezett keretek között – a szász történeti kutatás azáltal, hogy 1840-ben megalakult az erdélyi szászok honismereti egyesülete, a *Verein für siebenbürgische Landeskunde*, és annak elsődleges publikációs fóruma, az *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, azaz az erdélyi szászok máig létező német nyelvű folyóirata. Az egyesületben meghatározó szerepet játszó Georg Daniel Teutsch (1817–1893) evangélikus püspök, történétíró, valamint fia, Friedrich Teutsch (1852–1933) munkái nyomán alakult ki – és tartotta magát sokáig – az a romantikus elképzelés, hogy az erdélyi német polgárságot a szász paraszttal szabadságban és egyenlőségben (*Freiheit und Gleichheit*) élő népcsoportként kell elképzelnünk.³ A közöttük lévő szociális különbségekre Orbán Balázs (a már említett munkájában), Richard Schuller (1860–1932)⁴ és Georg Eduard Müller (1866–1944)⁵ is rávilágított. Műveikben már a polgári (patrícius) elit vezető szerepe került egyre inkább bemutatásra.

Az erdélyi szász polgárság kutatása magasabb szintre azonban csak a 20. század második felétől lépett. 1961-ben indult útjára a legújabb kutatási eredményeket bemutató *Siebenbürgisches Archiv* sorozat, 1981-ben pedig a *Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens* című könyvsorozat megindulása érdemel említést, amelyekben a városi polgárságot a figyelmük középpontjába állító szász történészek munkái is napvilágot láttak. Ekkoriban kezdett el foglalkozni Gustav Gündisch (1907–1996)⁶ Nagyszében, Maja Philippi (1914–1993)⁷ és Granasztói

3 *Georg Daniel Teutsch*: Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk. I. Band. Von den ältesten Zeiten bis 1699. Hermannstadt. Druck und Verlag vom W. Krafft, 1925. 2.; *Konrad Gustav Gündisch*: Das Patriziat Siebenbürgischer Städte im Mittelalter. Köln – Weimar – Wien. Böhlau Verlag, 1993. (Studia Transylvanica; 18) 11.; *Binder Pál*: A középkori erdélyi városok patríciusága. In: Erdélyi Múzeum. Kolozsvár. Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1995. 1–2. 141–142.

4 *Richard Schuller*: Andreas Beuchel. Ein Beitrag zur Bistritzer Stadtgeschichte in Zeitalter des Thronstreites zwischen Ferdinand I. und Zápolya. In: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. (23) 1890. 5–72.; *Richard Schuller*: Das Patriziergeschlecht der Polner in Schäßburg. Zur Kultur und Geschichte der Siebenbürger Sachsen in dem Zeitalter der Auflösung des ungarischen Reiches. In: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. (23) 1890. 344–407.; *Richard Schuller*: Wolfgang Forster. Bistritzer Stadtgeschichten aus dem Anfang des 16. Jahrhunderts. In: Programm des ev. Gymnasiums A. B. in Schässburg. Schässburg. Buchdruckerei und Buchbinderei Brüder Jördens, 1889–1890. 3–41.

5 *Georg Eduard Müller*: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität (1141–1846). Hermannstadt. Krafft et Drotleff, 1941.; *Georg Eduard Müller*: Die sächsische Nationaluniversität in Siebenbürgen. Ihre verfassungs- und verwaltungsrechtliche Entwicklung 1224–1876. In: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. (44) 1928. 227–424.

6 *Gustav Gündisch*: Zur Geschichte und Genealogie siebenbürgisch-sächsischer Geschlechter. 3. Die Gotzmeister. In: Siebenbürgische Familienforschung. 1. (1984). 2–14.; *Gustav Gündisch*: Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte. Köln – Wien. Böhlau Verlag, 1987. 3–35.; 128–147.; 182–200.

7 *Maja Philippi*: Die Bevölkerung Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert. Siedlungsverhältnisse und ethnische Zusammensetzung. In: *Paul Philippi* (Hrsg.): Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen. Köln – Wien. Böhlau Verlag, 1984. 91–155.; *Maja Philippi*: Die

György (1938–2016)⁸ Brassó, Konrad Gündisch⁹ pedig Beszterce és Kolozsvár patríciusságával – mindannyian a középkori viszonyokra helyezve a hangsúlyt. E kutatások szintézisét adta Konrad Gündisch 1993-ban megjelent, de még napjainkban is alapvető jelentőségű monográfiája a középkori erdélyi városok patríciusságáról (*Das Patriziat Siebenbürgischer Städte im Mittelalter*). Ebben a szerző kifejti, hogy a városok gazdasági megerősödésével megszilárduló patríciusi rétegnek három megjelenési formája volt a középkorban: a gerébpatríciusság, azaz a helyi szász nemesség városi változata, amelyek tagjai idővel betagozódtak a magyar nemességbe; a külföldi kereskedőpatríciusság, amelynek reprezentánsai előbb Firenzéből, később a dél-német városokból érkeztek, és házakat vásároltak Nagyszeben, Abrudbánya, Nagybánya és Kolozsvár városaiban (főleg a pénzforgalom és a kereskedelem felvirágoztatásában értek el jelentős eredményeket); végül pedig egy helyi gyökerű kereskedő- és kézművespatríciusság kialakulását mutatta ki Besztercén, Segesváron és Brassóban is.

Ezekben a művekben, de általánosan a kelet-közép-európai várostörténeti irodalomban is időről időre felmerül annak a kérdése, hogy Erdély vonatkozásában van-e létjogosultsága a patrícius fogalom használatának mint az antikvitásból eredő *terminus technicus*nak. Ehhez elsőként azt érdemes vizsgálni, hogy használták-e a szászok magukra a patrícius megnevezést. Konrad Gündisch a korábbiakban már említett dolgozatában említi elsőként, hogy a patrícius kifejezés a kolozsvári polgárok 1587-es tanácsi jegyzőkönyvében felbukkan „*in numere ceterorum huius civitatis verorum civium patriciorum*” alakban.¹⁰

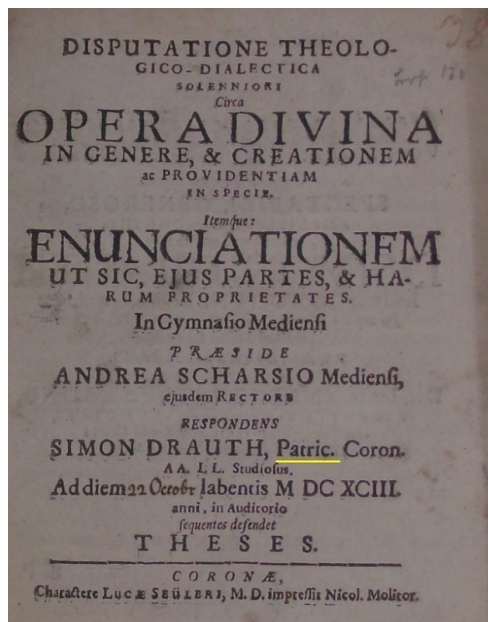
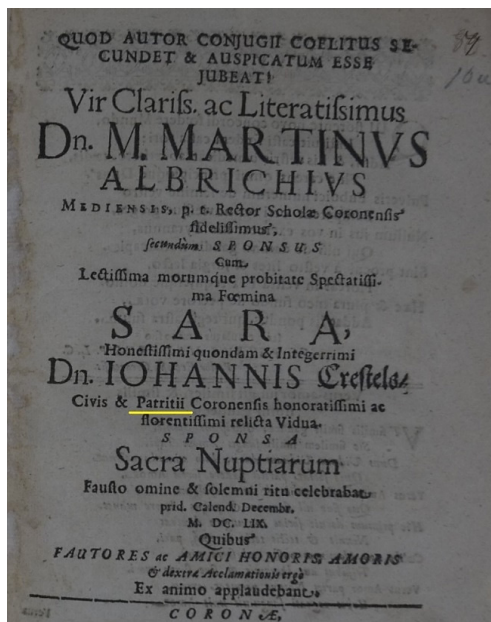
Fontosnak tartom jelezni, hogy a kolozsvári kutatások eredményét a brassóiak körében is meg tudjuk erősíteni. A brassói Fekete-templom levéltárában (*Archiv der Honterusgemeinde der Evangelische Kirche A. B. Kronstadt* – a továbbiakban AHG) található két olyan alkalmi nyomtatvány, amelyeknek a címlapjain használják magukra a patrícius megjelölést.

Sozialkultur Kronstadts im Mittelalter. In: *Paul Philippi* (Hrsg.): Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen. Köln – Wien. Böhlau Verlag, 1984. 156–178.; *Maja Philippi*: Der Bürgeraufstand von Kronstadt 1688. Ein Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens am Ende des 17. Jahrhunderts. In: *Paul Philippi* (Hrsg.): Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen. Köln – Wien. Böhlau Verlag, 1984. 225–333.; *Maja Philippi*: Die Bürger von Kronstadt I. m. 14–15. Jahrhundert. Bukarest. Kriterion, 1986. 7–276.

8 *Granasztói György*: Társadalmi tagozódás Brassóban a XV. század végén. In: Századok. 1972/2. 350–399.

9 *Konrad Gustav Gündisch*: Patriciatul orășenesc medieval al Bistriței pînă la începutul secolului al XVI-lea (Beszterce középkori patríciussága a kezdetektől a 16. századig). In: *File de istorie*. 1976/4. 147–193.; *Konrad Gustav Gündisch*: Die Führungsschicht von Klausenburg (1438–1526). In: *Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn*. Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó. München. Ungarisches Institut, 1987. 67–92.

10 *Konrad Gustav Gündisch*: *Das Patriziat Siebenbürgischer Städte im Mittelalter*. Köln – Weimar – Wien. Böhlau Verlag, 1993. 20. (*Studia Transylvanica*; 18); A kolozsváriak körében a kifejezés használatára Flóra Ágnes azonban már egy 1582-ből származó példát is említi. Lásd: *Flóra Ágnes*: A kora újkori kolozsvári elit portréja. In: *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv*. III. Budapest. [s.n.], 2008. 140.

1. ábra: Brassói patríciusságra való hivatkozás a korabeli alkalmi nyomtatványokon

A bal oldali képen a brassói Martin Albrich (1630–1694) és menyasszonya, Sara Schneeweiss (1632–1678) lakodalmi köszöntőjének címdala látható 1659-ből. Ezen azt olvashatjuk, hogy a mű szerzője a menyasszony első férjét, Johann Chrestels (1635–1658?) egykori brassói városbíró patríciusként nevezi meg „*civis et patritii Coronensis*” formában.¹¹ A jobb oldali nyomtatvány, amely 1693-ból való, a brassói származású Simon Draudtnak (1673–1729) a disputációja, melynek címében újfent olvasható a patríciusságra való hivatkozás „*patric[i]i coronen[sis]*” alakban.¹² Ezek tehát azt mutatják, hogy egymás között is használták a kifejezést. Ugyanakkor a csekély eredmény azt sejteti, hogy nem túl gyakran. A brassói levéltár alkalmi nyomtatványaira irányuló kutatás alapján mindössze még egy példát tudok megemlíteni: Michael Gottlieb Agnethler (1719–1752) szebeni származású orvosdoktor szintén patríciusként említik („*nobilis Transylv[anus] Patric[i]i Cibi[n]siensis*”) a Helmstädtben bekövetkezett halálára készült búcsúztatóján.¹³ Arra azonban ezek alapján még nem kaptunk választ, hogy pontosan mit is értettek alatta.

A patrícius fogalom kora újkori használta a humanista gondolkodóktól és jogászoktól származik és a kereskedelem útján meggazdagodott, majd pénzügyletekkel foglalkozó társadalmi csoportot jelölték ezzel a fogalommal.¹⁴ Flóra

11 Lásd: AHG IV.F.1.Tq.135/10.a

12 Lásd: AHG IV.F.1.Tq.139/38

13 Lásd: AHG IV.F.1.Tq.138/8

14 Flóra Á.: A kora újkori kolozsvári elit i. m. 140.; Helga Schultz: „Patriziat” szócikk. In:

Ágnes a kora újkori kolozsvári elitől értekező tanulmányában megemlíti, hogy megfogalmazható néhány olyan feltétel is, amelyek általánosan teljesülnek a különböző városok patríciusai körében.¹⁵ Ezek egyike a városi képviselő-testületi tagság betöltésére vonatkozó alkalmasság (*ratsfähig*).¹⁶ Brassóban e tanácsosi pozíció betöltésének a feltétele volt a teljes jogú városi polgárjog megléte, az adófizetés és a feddhetetlen nemzetséglevél. Másik fontos jellemzőként említhetjük meg a család tekintélyes vagyoni háttérét, amire egyúttal a tanácsosi funkció betöltésének feltételeként is tekinthetünk. Ugyanígy a vagyoni alapon nyugvó tekintély is elvárt volt, aminek fő mércéjét legszemléletesebben a háztulajdon képezte.¹⁷ Fontos ismervük továbbá az, hogy igen szoros házassági összefonódás jellemzi őket, amivel egy zárt csoportot alkotnak a társadalmon belül. Ehhez jön még hozzá, hogy a család legalább négy férfi tagja több generáción keresztül, folyamatosan tanácsosi funkciót látott el.¹⁸

Habár egy felső (patrícius) elit kör létezéséről a szászok körében régóta tudunk, H. Németh István a közelmúltban megjelent tanulmányában hívta fel a figyelmet arra, hogy különbséget kell tenni a Kárpát-medence területére vonatkoztatott patríciusság és a német birodalmi városokra vonatkoztatott között. A magyarországi városok patríciussága ugyanis jogi értelemben eltért a német városokétól, mivel nyugaton egy különleges rendi kategóriát is alkottak, míg itthon csupán egy polgári elit legfelső rétegét jelentették – tehát Erdélyben jogilag nem különböztek a városok alsóbb rétegének polgáraitól.¹⁹ A patríciusok rangját csak a birodalmi városokban ismerték el. Erdélyben pedig úgy látszik, azáltal, hogy használták a kifejezést, törekedtek arra, hogy megkülönböztessék magukat a város többi polgárától.

Friedrich Jaeger (Hrsg.): Enzyklopädie der Neuzeit 9. Bd. Stuttgart – Weimar. Verlag J. B. Metzler, 2009. 937–938.

15 Vö. *Flóra Á.*: A kora újkori kolozsvári elit i. m. 133.

16 A városi közigazgatás működését a belső tanács (*Magistrat*) ellenőrizte, amelynek tagjait (*Senator, Ratherr*) minden évben karácsony és újév között a saját soraikból választották újra. Brassót 16 fő képviselte a városi tanácsban – minden negyedre 4 képviselő jutva. A magisztrátusból választották ki a város két legfőbb pozíciójának, a városgazdának (*Stadthann*) és a városbírónak (*Stadtrichter*) betöltőit. Bővebben: *Mika Sándor*: Weiss Mihály 1569–1612. Egy szász államférfiú a XVII. századból. Budapest. Magyar Történelmi Társulat 1893. 20–24.; *Granasztói Gy.*: Társadalmi tagozódás Brassóban i. m. 395.; *Gernot Nussbächer*: Brassó és a Barcaság közigazgatása a koraújkor küszöbén. In: *Aetas*. Történettudományi Folyóirat. (26) 2011/2. 172.; *Philippi, M.*: Die Bürger von Kronstadt i. m. 131.

17 *Cziráki Zsuzsanna*: Az erdélyi szászok története. Erdélyi szász irodalomtörténet. Kozármisleny. Imedias Kiadó, 2006. 104. Az adott polgár a befolyását kifejezhette azzal, hogy minél közelebb lakott a város központjához, a piactérhez és a városházához, illetve minél nagyobb volt a birtoka, majorsága (de akár több ingatlannal is rendelkezhetett). A brassói polgárok ingatlanjainak városon belüli elhelyezkedését nyomon lehet követni a 17. század végéről fennmaradt hagyatéki inventárium alapján. Vö. *Divisorats-Protocoll (1681–1702)*. Jelzete: ANR FB IV.F.2.

18 *Flóra Á.*: A kora újkori kolozsvári elit i. m. 136.

19 Vö. *H. Németh István*: Pozsony centrális szerepköreinek hatásai és jellegzetességei a magyarországi városhálózatban. In: *Történelmi Szemle*. 2018/2. 185.

Ha tehát a brassói patrícius családokat keressük, és a fenti feltételekből indulunk ki, akkor elsősorban azt kell górcső alá venni, hogy mely családok tagjai alkották a városi (belső) tanácsot, és azok közül is kik azok, akik négy generáción át folyamatosan alakítói voltak a város vezetésének. Ezeket a családokat a brassóiak körében a múlt század elején kiadott hivatali névtár,²⁰ valamint a Fekete-templom levéltárában őrzött családi genealógiák összevetésével lehetőségünk nyílt megismerni. Ezek a kútfők azonban csak a 16. századtól kezdődően nyújtanak adatokat, ezért a kora újkor időszakára kísérelhetünk meg csupán alaposabb megfigyeléseket tenni. Ahhoz azonban, hogy ezen az eliten belüli elit feltérképezését megkíséreljük, szükségesnek tartom röviden összefoglalni a brassói patríciuság kialakulásának főbb mozzanatait.

A polgári elit kialakulása Brassóban

A brassói polgárság városvezetői szerepbe kerülésének lehetőségét alapvetően határozták meg a szászokat a középkorban megillető kiváltságok, ahogy a városnak a földrajzi elhelyezkedésében rejlő lehetőségei is. Annak ellenére, hogy Brassót a szász városok közül a legutolsóként alapították, fejlődésével mégis hamar utolérte a többi. Ennek kulcsa a kedvező földrajzi fekvésében rejlett, hiszen Magyarország délkeleti határán és fontos kereskedelmi útvonalak kereszteződésénél helyezkedett el. A városban megtelepedő németek hamar felismerték a helyzetükből fakadó kereskedelmi lehetőségeket, ami alapvető mozgatórugójává vált a város gazdasági fejlődésének. A 14. század első feléből ugyan nem ismerünk okleveles adatot Brassó város fejlődéséről, ami a város által a trónviszályok idején folytatott politika következményének is tekinthető.²¹ Ennek ellenére Brassó városi rangra emelését a várostörténeteszek I. Károly (ur. 1308–1342) idejére teszik, habár kiváltságlevél csak 1353-ból maradt ránk.²² Ezt segítette elő a kialakuló centrumszerep és az iparúzó polgárok céhes szerveződése is. A szász telepések helyi kereskedelme a 13. században már áttért a Kárpátokon túlra, valamint a Magyar Királyság egyéb területeire is.

20 *Friedrich Stenner*: Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart. Brassó, Schneider et Feminger 1916.

21 *Granasztói Gy.*: Társadalmi tagozódás Brassóban i. m. 354.

22 *Vö. Cziráki Zsuzsanna*: Autonóm közösség és központi hatalom. Udvar, fejedelem és város viszonya a Bethlen-kori Brassóban. Budapest. ELTE, 2011. 24. (Udvar történet kötetek; 3.); *Franz Killyen*: Die Anfänge der Stadtwerdung Kronstadts. In: *Paul Philippi* (Hrsg.): *Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen*. Köln – Wien. Böhlau Verlag, 1984. 58.; *Gernot Nussbächer*: Von „Cron“ zu „Cronstadt“. Kronstadt in Urkunden des 14. und 15. Jahrhunderts. In: *Aus Urkunden und Chroniken. Beiträge zur siebenbürgischen Heimatkunde*. Bd. 13. Erster Teil. Kronstadt. Aldus Verlag, 2013. 35.; *Maja Philippi*: Die Bürger von Kronstadt i. m. 33.; *Harald Roth*: Kronstadt in Siebenbürgen. Eine kleine Stadtgeschichte. Köln – Weimar – Wien. Böhlau Verlag, 2010. 56.; *Franz Zimmermann – Carl Werner*: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen II*. Hermannstadt. 1897. nr. 677.; 93–96.

Ezzel kapcsolatban Pach Zsigmond Pál (1919–2001) kutatásai az irányadóak, aki rámutatott arra, hogy a levantei kereskedelem útvonala az Adriai-tenger felőli irány mellett délkeleti-keleti irányból is kiépült Brassó és Nagyszeben irányába. Felhívja a figyelmet arra is, hogy 1358-ban I. Lajos (ur. 1342–1382) király már engedélyezte a kereskedést,²³ 1368-ban pedig I. Vladislav (1325–1377), Havasalföld vajdája kedvezményeket adott a brassói polgároknak a Kárpátokon túli kereskedelemre.²⁴ Ezáltal a brassói kereskedő polgároknak legkésőbb a 14. század második felére a moldvai és havasalföldi kereskedelmük is folyamatossá vált. A Fekete-tengertől Bécsig, Velencéig, Nürnbergig, Augsburgig hozták és vitték a keleti luxuscikkeket, nyerstermékeket és a nyugat-európai kézműves portékákat.²⁵ I. Lajos király az 1369. évi oklevelében Brassó javára – kizárólag a posztót illetően – lerakati jogot is adományozott,²⁶ majd 1377-ben a Barcaság tizenhárom szabad szász barcasági települését²⁷ közigazgatásilag és törvénykezéssel is Brassó tanácsa alá rendelte.²⁸ Mindez nemcsak a várost, hanem annak lakóit is egyaránt gazdagította, nemkülönben pedig a helyi kultúrára is inspirálóan hatott.²⁹ Ennek folyamánként a kezdeti paraszti társadalom – az ipari és a kereskedelmi központokká váló erdélyi szász városokhoz hasonlóan – Brassóban is fokozatosan átalakult, és a virágzó kereskedelemből meggazdagodott polgárság politikailag is egyre nagyobb befolyásra tudott szert tenni.

Brassó korai időszakában a vezető elit a telepítést végző és szervező gerébek közül került ki. A 15. század közepéig ennek a társadalmi rétegnek a tagjai nem tartoztak a nemességhez, de mind életmódjukban, mind jogi helyzetükben közelítettek ahhoz. A katonáskodással, illetve az ehhez szükséges anyagi források

23 *Zimmermann F. – Werner, C.*: Urkundenbuch i. m. nr. 736.; 152–153.

24 *Pach Zsigmond Pál*: A Levantei-kereskedelem erdélyi útvonala I. Lajos és Zsigmond korában. In: Századok. 1975/1. 15.; *Pach Zsigmond Pál*: Magyarország és a levantei kereskedelem a XIV–XVII. században. Budapest. MTA Történelemtudományi Intézet – Országos Pedagógiai Intézet, 1986. 5–8. (Előadások a Történelemtudományi Intézetben; 4.); *Zimmermann F. – Werner, C.*: Urkundenbuch i. m. nr. 908. 306–307.

25 *Cziráki Zs.*: Az erdélyi szászok története i. m. 61–62.; *Cziráki Zs.*: Autonóm közösség i. m. 21.

26 *Granasztói Gy.*: Társadalmi tagozódás Brassóban i. m. 354–356.; *Pach Zs. P.*: A Levantei-kereskedelem i. m. 6.; *Zimmermann F. – Werner, C.*: Urkundenbuch i. m. 336.; *Weisz Boglárka*: Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. Budapest. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet, 2012. 60–62., 80–81.

27 Az említett barcasági települések: Barcarozsnyó (*Râșnov, Rosenau*), Barcaszentpéter (*Sânt Petru, Petersberg*), Botfalu (*Bod, Brenndorf*), Feketehalom (*Codlea, Zeiden*), Földvár (*Feldioara, Marienburg*), Höltövény (*Hălchiu, Heldsdorf*), Keresztényfalu (*Cristian, Neustadt*), Prázsmár (*Prejmer, Tartlau*), Szászhermány (*Härman, Honigberg*), Szászmagyarós (*Măieruş, Nussbach*), Szászveresmart (*Rotbav, Rothbach*), Vidombák (*Ghimbav, Weidenbach*) és Volkány (*Vulcan, Wolkendorf*). Ezek közül mezővárosi rangra emelkedett Barcarozsnyó, Feketehalom, Földvár és Prázsmár.

28 *Orbán B.*: A Székelyföld leírása i. m. 25.; *Cziráki Zs.*: Autonóm közösség i. m. 24.; *Nussbacher, G.*: Brassó és a Barcaság közigazgatása i. m. 172.; *Zimmermann F. – Werner, C.*: Urkundenbuch i. m. nr. 1085.; 479–481.

29 A 14. században indult meg a céhek fejlődése és a kereskedelem fellendülése. Vö. *Gyárfás Tihamér*: Brassai czimeres levelek és nemes családok. Budapest. Franklin-Társulat, 1912. 5–10.; *Philippi, M.*: Die Bürger von Kronstadt i. m. 122–130.

biztosításával Szászföldön kívüli földek jutottak birtokukba, ott pedig földbirtokosként – a nemességhez hasonló módon – jobbágysorba kezdték szorítani a szászokat.³⁰ A 15. században kezdődött meg a városvezetői elit lecserélődése, mivel a brassói szászok – a többi erdélyi szász közösséghez hasonlóan – ellenálltak, nem tűrték meg maguk között a gerébcsaládokat.³¹ A brassói kereskedő polgárok stabil gazdasági hátterénél fogva magukhoz tudták ragadni az irányítást, és mindez együtt járt azzal is, hogy a hatalmukat a környező falvakra és mezővárosokra is egyre jobban ki tudták terjeszteni.

Ebből az időszakból brassói családneveket a 14. század végétől csak szórványosan, míg a 15. századból sűrűbben találunk. Maja Philippi és Granasztói György munkái nyomán tudjuk, hogy ezek is többnyire foglalkozások utáni ragadványnevek: Schneider (szabó), Fischer (halász), Kürschner (szűcs), Wagner (kerekes), Schuster (varga). Több nemesi származású városbíró is ismerünk a 14–15. századból, mint például egy Jacobus nevű ispánt az 1352–1368 közötti időszakból, Johannes Seydenschwanz ispánt az 1391–1412 közötti korszakból, továbbá Valentin Gotfard, Petrus Comes és Petrus Sander de Santa Agatha ispánokat az 1420-as és az 1430-as évekből.³²

A brassói polgári elit az ezt követő időszakban, a 15. század közepétől kezdett el megerősödni, amikor Brassó és vidéke kikerült a királyi ispán fennhatósága alól, és a brassóiak autonómiát szerezhettek a város irányításában. A hatalmi struktúra teljesen átrendeződött, a brassói városvezetésből kikerültek a környék földbirtokaival rendelkező nemesek, helyüket pedig az egyre nagyobb befolyással rendelkező kereskedőcsaládok vették át. A kereskedők mellett idetartoztak az olyan szakmák tehetős művelői, mint például a mészáros, szűcs, szabó, ötvös, akik maguk sem vetették meg a kereskedést. A 15. századi számadáskönyvekből ismerjük az olyan kereskedőcsaládok neveit, mint a Czeidner, Tartler, Rosenauer, Rotenbacher, Seidlin, Kylhaw, Rewel stb.³³ Átmeneti korszakról van e tekintetben is szó, amikor még a családnév és a vezetéknev használata nem állapodott meg véglegesen.³⁴ Granasztói György a *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* című brassói forráskiadvány-sorozatban közreadott számadáskönyvek elemzése nyomán ismerteti a legvagyonosabb családok neveit 1475-ből, úgy mint Schirmer, Clompe, Bogner, Kemmel, Sadler, Roth, Turk, Concz, Rothkyschys, Bruledrer, Hoffgrebe, Rotschin, Veltes stb.³⁵ A város vezetését kézben tartó

30 *Mezey Barna*: Erdély a Magyar Királyságban (1000–1540). In: Veress Emőd (szerk.): Erdély jogtörténete. Kolozsvár. Forum Iuris, 2018. 107.

31 *Cziráki Zs.*: Autonóm közösség i. m. 34.

32 *Philippi, M.*: Die Sozialkultur Kronstadts i. m. 165.; *Nussbacher, G.*: Kronstädter Stadtrichter, Stadthannen und Bürgermeister. In: *Harald Roth* (Hrsg.): Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadtgeschichte. München. Universitas Verlag, 1999. 286.; *Cziráki Zs.*: Az erdélyi szászok története i. m. 63.

33 *Philippi, M.*: Die Bevölkerung Kronstadt i. m. 110–112.; *Cziráki Zs.*: Az erdélyi szászok története i. m. 63–64.

34 *Granasztói Gy.*: Társadalmi tagozódás Brassóban i. m. 352–353.

35 A teljes listát lásd: *Granasztói Gy.*: Társadalmi tagozódás Brassóban i. m. 394.

esküdt polgárok (*civis juratus*) testületének leggyakoribb tagja a 15. század utolsó évtizedeiben Valentinus Schirmer, Vincentius Augustinus, Johannes Benckner, Melchior Schlosser és Bartholomäus Schunkebung³⁶ volt. Granasztói úgy látta, hogy a politikai hatalmat a kezében tartó elit ekkor már topográfiailag is határozottan elkülönült a városon belül. A szenátorok főként a piactéren (*Marktplatz, Piața Sfatului*), a Kapu utcán (*Purzengasse, Strada Republicii*), a Hirscher utcán (*Hirschergasse, Strada Apollonia Hirscher*), a Lópiacon (*Rossmarkt, Strada Gheorghe Barițiu*) és a Kolostor utcán (*Klostergasse, Strada Mureșenilor*) laktak.³⁷ Ez a szokás a későbbi évszázadokban sem változott, amit a 17. század végi brassói polgárokhoz kötődő hagyatéki inventáriumok is alátámasztanak.³⁸ A városbíróknak,³⁹ a városgazdáknak,⁴⁰ illetve a szenátoroknak⁴¹ és a lelkészcsaládok egy részének⁴² a háza is rendszerint a főtéren vagy a főtérbe torkolló – előbb említett – utcákon helyezkedtek el.

Brassó társadalmi rétegződése ekkor már a Nyugat- és Közép-Európa városaihoz hasonlóan három rétegre oszlott – amivel egyben az egykorú magyarországi városokhoz is hasonlítható.⁴³ Ennek legfőbb fokmérője a háztulajdon és a vagyon után fizetett adó volt.⁴⁴ A teljes jogú városi polgárok (*cives*) alkották

36 A családnév többféle alakban is előfordul a korabeli forrásokban: Schwnkebang, Schunkebung, Schunkabunka, Chonkabonka, Schönckhebungk, Schankebank. Én a továbbiakban a Schunkabunk névalakot fogom használni.

37 A *Ringbürger* fogalmat a brassóiakra nem alkalmazták, a házaik elhelyezkedéséből mégis a centrikusság olvasható ki.

38 Az osztóbírák (*divisor, Theilungsherr*) az elhunyt brassói szász polgárok ingó és ingatlan tulajdonainak összeírásakor az utcákra lebontva sorolták fel a házakat és annak megbecsült értékeit is. Sajnálatos, hogy a Brassó Megyei Állami Levéltárban (*Arhivele Naționale ale României Filială Brașov*) csak az 1578–1597 közötti időszakból (jelzete: ANR FB IV.F.1.), az 1681–1702 közötti időszakból (jelzete: ANR FB IV.F.2.) és az 1789–1800 közötti időszakból (jelzete: ANR FB IV.F.3.) találunk hagyatéki összeírásokat.

39 Pl. Johann Manckesch (1635–1699) városbíró háza a piactéren állt: „*Erst[lich] befindet sich ein Haus aufm Markt*”. Vö. ANR FB IV.F.2. 985–991.

40 Pl. Bartholomäus Hirscher (1622–1682) városgazda háza szintén a piactéren állt: „*Erst[lich] ist ein Haus aufm Markt Verhanden geacht*”. Vö. ANR FB IV.F.2. 98–102.

41 Pl. Stephan Letz (?–1690) brassói szenátor háza a Kapu utcán áll: „*Item das Haus in der Porzen gassen*”. Vö. ANR FB IV.F.2. 331–335.

42 Pl. Michael Schmeizel (1640–1685) brassói diakónusnak a felesége, Catharina Klöskesin (?–1692) halálakor készített hagyatéki összeírás alapján az Árvaház utcában (*Heiligleichnamgasse, Strada Poarta Schei*) volt a háza: „*Erst[lich] ist ein halb Haus in der Heilig Leichnam gassen*”. Vö. ANR FB IV.F.2. 557–559.

43 Azzal a különbséggel, hogy a társadalmi szerkezetük Erdélyben a 18. századig változatlan maradt. Vö. *Granasztói Gy.: Társadalmi tagozódás Brassóban* i. m. 399.; *Annemie Schenk: Deutsche in Siebenbürgen. Ihre Geschichte und Kultur*. München. Beck, 1992. 56.; *Hajdú Farkas-Zoltán: Székelyek és szászok. A kölcsönös segítség és intézményei a székelyeknél és az erdélyi szászoknál*. Marosvásárhely. Mentor Kiadó, 2001. 58–59.

44 Granasztói György a brassói adófizetőket négy vagyoni csoportra osztotta: szegények, szegény-közepes, közepes-vagyonos és gazdag adófizetők. Vö. *Granasztói Gy.: Társadalmi tagozódás Brassóban* i. m. 397–398.

a legfelső réteget,⁴⁵ akik a legmagasabb adót is fizették.⁴⁶ A középkori adatok alapján ez a megnevezés még inkább szűkítő jellegű volt. Azokra vonatkozott, akik a vagyoni helyzetüknél és társadalmi megbecsültségüknél fogva alkalmasak voltak a magas városi hivatalok betöltésére.⁴⁷ Ezt követte a lakástulajdonosok és adófizetők legnépesebb rétege, a közrendűek (*incolae, habitatores*), azaz a városi élet meghatározó szereplői: az iparosok, a kisebb kereskedők, a céhek mesterei. A társadalom alsó rétegét a saját házzal nem rendelkező városi szegénység (*populus, incolae plebesani*) alkotta, amely a legkevesebb adót is fizette.⁴⁸

A brassói szász „patríciusok” a kora újkorban

A kora újkor időszakát tekintve jóval több adattal rendelkezünk a brassói szász családkról. A 15–16. század fordulóját tekintve a *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt* sorozat első három kötetében (1886–1896) közreadott számadáskönyvek és adójegyzékek számítanak értékes forrásnak a korabeli családi neveket illetően is. E korszakra vonatkozóan említésre méltó Simon Zsolt tanulmánya is, amelyben a legtekintélyesebb brassói kereskedőcsaládok neveit ismerteti.⁴⁹ A témához kapcsolódóan alapvető forrásnak számít Friedrich Wilhelm Stenner (1851–1924) brassói levéltárosnak a város tisztviselőiről szóló hivatali névtára.⁵⁰ Ezt egészíthetjük ki még Thomas Tartler (1700–1770) prázsmári (*Tartlau, Prejmer*) lelkésznek a Brassóra vonatkozó, rendkívül részletes kéziratos gyűjtésével.⁵¹ A legfelső vezető tisztviselőkre vonatkozóan pedig Gernot Nussbächer (1939–2018) brassói

45 A szászok privilégiumaik révén sem nemesek, sem pedig jobbágyok nem lehettek. Ebből fakadóan a tehetősebb szászokat a polgári rendhez sorolták (míg a falusi lakosokat parasztként említették) annak ellenére, hogy ténylegesen csak a szász városokban élőket nevezték polgároknak. Vö. *Horváth Attila: Az Erdélyi Fejedelemség magánjoga.* In: Veress Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete. Kolozsvár. Forum Iuris, 2018. 249–250.*

46 Brassó a legkorábbi időktől fogva négy kerületre volt felosztva. Ezeket a város egyik legjelentősebb utcájáról, a Kapu utcáról, valamint három kápolnájáról nevezték el. Ezek a városnegyedek képezték a helyi közigazgatás és adózás alapját is. A négy kerület: *Quartale Porticae, Quartale Corporis Christi, Quartale Catharinae, Quartale Petri.* Vö. *Cziráki Zs.: Autonóm közösség i. m. 26.; Gernot Nussbächer: Caietele Corona. Contribuții la istoria Braşovului. Caietul 5. Braşov. Editura Aldus, 2006. 114–115.*

47 Vö. *Cziráki Zs.: Az erdélyi szászok története i. m. 104.; Cziráki Zs.: Autonóm közösség i. m. 34.*

48 *Philippi M.: Die Bürger von Kronstadt i. m. 131.; Cziráki Zs.: Autonóm közösség i. m. 34.; Hajdú Farkas-Zoltán: Székelyek és szászok i. m. 59.*

49 *Simon Zsolt: Brassó kereskedőelitje az 1503. évi huszadnapló alapján.* In: *Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv. III. 2008. 349–370.*

50 *Stenner, F.: Die Beamten der Stadt Brassó i. m.*

51 *Thomas Tartler: Collectanea zu einer Particulär-Historie von Cronstadt aus unterschiedlichen Dokumenten zusammengebracht. Anno 1741. I. Band. Fortgesetzt und Vermehrt mit einem zweite Bande von Joseph Franz Trausch. A dokumentum mai lelőhelye: Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde Kronstadt. Jelzete: IV.F.1.Tq.100.*

levéltáros összeállítását szükséges megemlíteni.⁵² Ezek azonban önmagukban még nem elégségesek, hiszen a tisztviselők közötti rokonsági kapcsolatokról nem tájékoztatnak. Nélkülözhetetlen tehát a genealógiai adatokkal⁵³ való összevetése is a hivatali adatoknak.⁵⁴

Az 1500-as évektől kezdődően egy új politikai elit kiépülése kezd látszódni a hivatali adatok alapján. Simon Zsolt előbb idézett tanulmányában a leggazdagabb kereskedőpolgárok között találjuk a Benkner, a Hirscher, a Rhener, a Schirmer, a Schramm és a Schwarz családok neveit. Ezeknek a későbbi leszármazottai (illetve néhol adatok híján a családnevek azonosságai) megtalálhatóak a későbbi évszázadokban is a városvezetők körében. A korábbi évszázadban a vezető pozíciókat betöltő Beer, Lang, Mwesch, Perczwithew, Rewel, Sartor, Themerdek stb. családok azonban nem tűnnek fel többé. Ez alól kivételt képez a Benkner és a Schunkabunk család, illetve a 15. századból néhány olyan – a korábbiakban is említett – kereskedőcsalád, akikhez tisztséget nem tudunk társítani a korábbi időkből, de később megtaláljuk őket is a magisztrátus tagjai körében.

52 Nussbächer G.: Kronstädter Stadtrichter i. m. 286–292.

53 Főképpen Dr. Erich Jekelius (1889–1970) *Genealogie Kronstädter Familien* című gépiratos munkáját használom a munkám során, mivel a szerző példaértékű alapossgal igyekezett minden kapcsolódó forrást összegyűjteni és felhasználni kilenckötetes genealógiai munkájának elkészítése során. Forrásai: 1, a brassói evangélikus levéltár anyakönyvei (keresztelési anyakönyvek 1684–1852; házassági anyakönyvek 1737–1861; halotti anyakönyvek 1712–1869); 2, az egykori Barcasági Szász Múzeum nemzetségnyilvántartása (1700–1939); 3, a brassói evangélikus levéltár részét képező családi levelezések; 4, Georg Michael Gottlieb von Herrmann (1737–1807) erdélyi szász levéltáros, történész által összeállított tekintélyes brassói családok genealógiája (*Genealogie der angesehensten Familien in Kronstadt*); 5, Franz Joseph Trausch genealógiai táblázatai; 6, az Otto von Albrichsfeld és Emma Jekelius által összeállított brassói családok származási táblái; 7, Eduard Morres kéziratban őrzött barcasági emlékkönyve (*Burzenländer Gedenkbuch*); 8, nyomtatásban kiadott kézikönyvek: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt I–VII.*; Trausch Schriftsteller-Lexikon I–IV; Gyárfás Tihamér: *A brassói ötvösség története*; Christoph Gusbeth-féle (1842–1913) brassói családok származási táblái (*Stamtafeln einiger Familien aus Kronstadt*). Bővebben lásd: *Erich Jekelius: Genealogie Kronstädter Familien. Kronstadt, [Gépirat], 1965, I–IX., ltt: I. [1–3]* Jelzete: AHG IV.F.57; *Erich Jekelius: Die Familienforschung in Kronstadt. In: Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums. Kronstadt. Verlag des Burzenländer Sächsischen Museums. 1938 (3. Jg.) 1-2 Heft. 61–63.*

54 Azonban a több száz személy több ezer családi kapcsolata, valamint a tisztviselői pozíciók közötti összefüggések keresése nem kis feladat elé állítják a téma kutatóit. Az adatokat ugyanis oly módon kell megszerezni és eltárolni, hogy azok egymással különféle szempontok szerint összekapcsolhatók legyenek. Ehhez újult lehetőséget ma már a relációs adatbáziskezelés. Én magam a Microsoft Access adatbáziskezelő szoftverben tároltam el a tisztviselők adatait. A módszerről lásd: *Pap József: Relációs adatbázisok felhasználási lehetőségei a történeti kutatásokban. In: Ballabás Dániel (szerk.): Hagyományos források, új megközelítések. A digitalizáció kínálta lehetőségek a történeti kutatásokban. Eger. Líceum Kiadó, 2019. 9–32. (Konferenciák és műhelybeszélgetések. Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai, 16.); Ballabás Dániel: Családfákon innen és túl. Genealógiai kapcsolatok detektálása a hálózatok segítségével. In: Ballabás Dániel (szerk.): Hagyományos források, új megközelítések. A digitalizáció kínálta lehetőségek a történeti kutatásokban. Eger. Líceum Kiadó, 2019. 33–67. (Konferenciák és műhelybeszélgetések. Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának kiadványai, 16.)*

A 16. század időszakában – a rendelkezésre álló adatok alapján – tehát egy átrendeződés figyelhető meg a brassói városvezetésben. A század meghatározó családjai között említhetők meg a Benkner, a Bogner, a Draudt, a Fronius, a Fuchs, a Gockesch, a Goldschmidt, a Graeff, a Greissing, a Heltner, a Hirscher, a Jeckel, a Schramm, a Schunkabunk, a Schwarz és a Weiss családok nevei. A hivatali pozíciók és a családi kapcsolatok összehasonlító elemzése azt mutatja, hogy közülük is a 15. századi adatokból megismert két kereskedőcsalád, a Benknerek és a Hirscherek dominálnak. A városvezető pozíciót a leghosszabb ideig (a század közel kétharmadában) ugyanis e két család tagjai töltötték be. Ráadásul, ha alaposabban megvizsgáljuk a tisztviselők rokoni kapcsolatait, akkor azt látjuk, hogy szinte kizárólag a tisztviselő családokkal kötöttek házasságot, segítve ezzel egymás érvényesülését, illetve maguk között a vagyon átörökítését. A két család tagjainak áttekintése példaként szolgál tehát arra is, hogy érzékelhetővé váljanak a város magisztrátus tagjai körében köttetendő családi összefonódások.

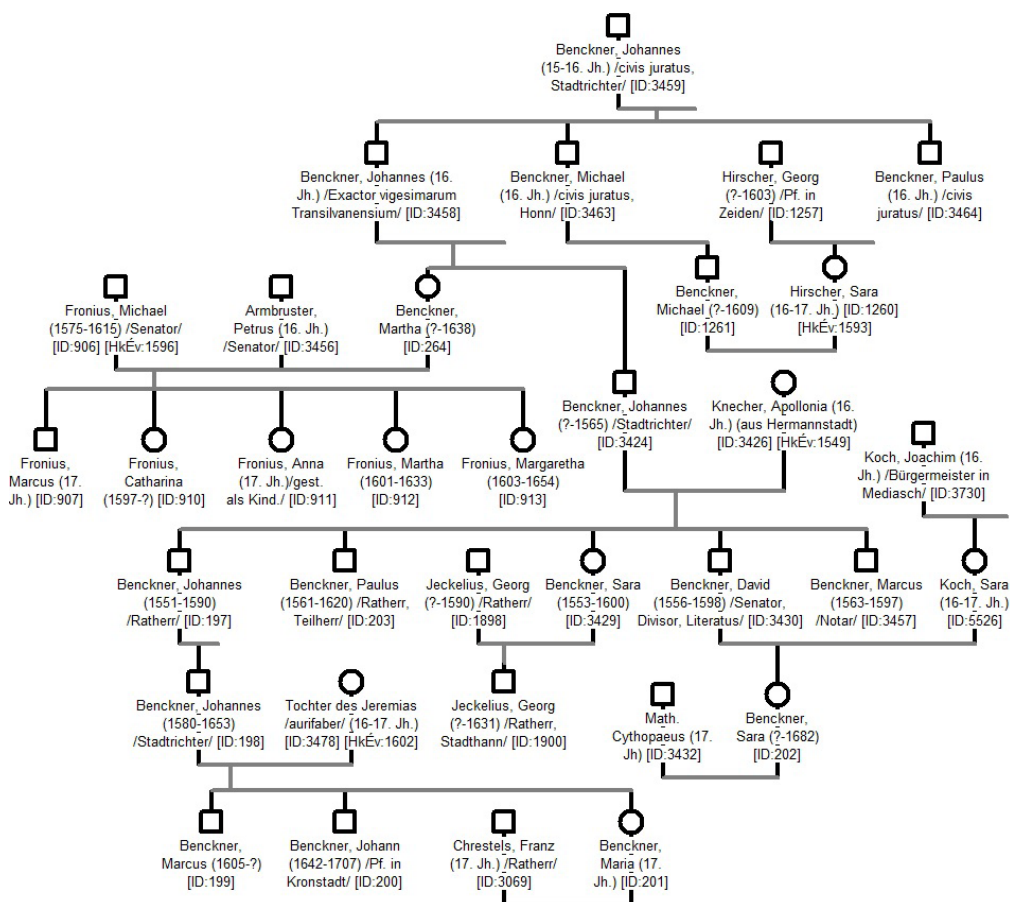
A Benknerek már a 15. században jelen voltak a brassói városvezetésben.⁵⁵ A 16. században pedig Johann Benkner (?–1534?) már városbíróként irányította (1511–1519 között) a várost. Három fia ismeretes: Johann (?–?), Michael (?–?) és Paul (?–?) a város belső tanácsának voltak a tagjai. Ez már önmagában sejteti a városvezetésben való folyamatos jelenlétüket, de az életrajzi adataikat tekintve még viszonylag kevés ismeretünk van erről. Az utódokról azonban egyre bővülő információval rendelkezünk. Johann fia, Johann (?–1565) 1535–1540 között szenátor, 1543–1546 között városgazda, ezt követően haláláig néhány év megszakításával városbíró. Felesége a nagyszzebeni származású Apollonia Knecher (?–?), akitől négy fia és egy lánya született. Mindannyiuknál adatolható a Brassó városi tanácsi pozíció – a lány esetében a férjnél.⁵⁶ Apollonia Knecher második férje 1566-tól Lucas Hirscher (1519–1590) városbíró volt, akitől öt fiút és egy lányt ismerünk – a férfiak közül egy lelkész, a többiek pedig a városi magisztrátus tagjai.⁵⁷ A genealógiai adatok alapján Apolloniához 13 gyermek születését

55 Johann Benkner (?–?) brassói városgazda 1428-ban; Johann II. Benkner (?–?) városbíró 1472–1488 között; Christian Benkner (?–?) tanácsúr 1480–1504 között; Johann III. Benkner (?–?) várossbíró 1501–1504 között; Johann IV. Benkner (?–?) tanácsúr 1528-ban; Johann V. Benkner (?–1565) városbíró 1547 és 1560 között néhány év kihagyásával. Vö: *Stenner, F.: Die Beamten der Stadt Brassó i. m. 9. és Jekelius, E.: Genealogie i. m. I. 48.*

56 Johann Benkner (1551–1590) 1571 és 1580 között brassói szenátor; Paul Benkner (1561–1620), 1605-ből van adatunk a szenátori pozíciójára; David Benkner (1556–1598) 1590 és 1598 között brassói szenátor; Marcus Benkner (1563–1597) jegyző. Vö: *Stenner, F.: Die Beamten der Stadt Brassó i. m. 9–10. és Jekelius, E.: Genealogie i. m. I. 48–56.* Sara Benkner (1553–1600), férje, Georg Jeckel (?–1590) brassói szenátor 1581–1586 között. Lásd: *Stenner, F.: Die Beamten der Stadt Brassó i. m. 73. és Jekelius, E.: Genealogie i. m. I. 49.*

57 Lucas Hirscher (1567–1608) 1588–1608 között folyamatosan pozícióval rendelkezik a város vezetésében; Johann Hirscher (1572–1615) 1596 és 1602 között tanácsstag, illetve városgazda; Paul Hirscher (?–?) 1609 és 1611 között szenátor; Valentin Hirscher (?–1603) 1578 és 1603 között szenátor, jegyző, városgazda és városbíró tisztségeket töltött be; Georg Hirscher (?–1603) feketehalmi (*Zeiden, Codlea*) lelkész. Az egyetlen ismert lányuk Barbara Hirscher (1546–1616), akinek a férje 1576–1588 között volt tanácsstag. Lásd: *Stenner, F.: Die Beamten der Stadt Brassó i. m. 68–70.; Jekelius, E.: Genealogie i. m. IV. 98–100.*

köthetjük, hatot Johann Benknertől és hetet Lucas Hirschertől. A leszármazottak pedig – nem meglepően – szintén a városvezetésben foglaltak később helyet. A patríciusság feltételei mindkét családnál érvényesültek. Legalább ennyire fontos azonban arról is szólni, hogy a példaként kiemelt családok genealógiájában további brassói tisztviselő családokkal való rokonsági kapcsolatok is felfedezhetők. Például az előbbieken említett Johann Benkner (?–1565) városbíró sógora Michael Fronius (1575–1615) brassói szenátor – akinek az apja, a szászok évszázadokon át érvényben lévő státútumát szövegező Matthias Fronius (1522–1588), szintén szenátor, illetve városgazda volt. A korabeli házassági szokások eklatáns példájaként hozható fel Sara Benkner (1553–1600) házassága is Georg Jeckel (?–1590) brassói szenátorral, akinek az apja Jeremias Jeckel (1490?–1554), a város egykori főlelkésze volt. A kora újkori brassói tisztviselő családok házassági szokásait tekintve az látszik, hogy a Brassóban és a környező barcasági településeken szolgáló lelkészcsaládokkal való házassági összefonódás ugyanannyira volt presztízsértékű, mint a legfőbb közigazgatási hivatalok betöltői közötti házasságok. A Benkner-Hirschcher család tagjainak házassági összefonódásaival – a hivatali adatok alapján – pedig szintén a patríciusi kör további résztvevőit ismerhetjük meg: a Chrestels, a Draudt, a Fuchs, a Jeckel, a Greissing és a Schunkabunk familia tagjait. A városvezetésben való dominanciájuk azonban időben eltérő ezeknek a családoknak.

2. ábra: A Benckner család genealógiája a 16–17. században (részlet)

A Bencknerek és a Hirscherek a 17. század első évtizedeit követően kezdenek kiszorulni a városvezetésből. Johann Benckner (1580–1653) 1615–1616-ban töltött be utoljára városgazdai tisztséget – ami a Bethlen Gábor (ur. 1613–1629) erdélyi fejedelem elleni összeesküvése következményének köszönhető.⁵⁸ A Hirscherek közül Lucas Hirscher (1613–1674) tudta megőrizni a család jelentős befolyását legtovább (1657–1672 között szenátor, 1662-ben városgazda). Ráadásul neki mindössze

⁵⁸ Johann Benckner politikai pályafutását lásd: *Cziráki Zsuzsanna*: „Senkinek pénzen vött rabjai nem voltunk sem nem vagyunk”. Brassó és a fejedelmi hatalom viszonya a város fejedelmi szolgálatásai tükrében, Bethlen Gábor uralkodása idején. Doktori disszertáció. Szegedi Tudományegyetem BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. Szeged. 2010. 54–152. A család későbbi leszármazottai pedig megszakításokkal ugyan, de generációnként egy-egy fővel képviselni tudták magukat a magisztrátusban a 17–18. század időszakában is. A család a folyamatos képviselői jelenlétet a Benckner lányok házasságaival tudta megőrizni. Lásd: *Jekelius, E.*: Genealogie i. m. I. 50–56.

két lánya születéséről tudunk, és a vérvonala ezzel véget ér.⁵⁹ A városvezetést ebben az időben sokkal inkább a korábban velük házasságot kötő családok kezdik dominálni. Egyúttal azonban az is szembeűnő, hogy a város két legfőbb hivatala (a városbírótság és a városgazda tisztségei) a 17. században kiegyensúlyozottabban oszlik meg a tekintélyes családok körében. Egyre nagyobb teret nyert a Chrestels, a Draudt és a Fronius család, illetve több, a város legfőbb hivatalaiban újonnan feltűnő család is, mint például a Bolthosch, a Czako, a Dietrich, a Filstich, a Frantzen, a Goldschmidt, a Gorgias, a Herrmann, a Plecker, a Rauss és a Schneeweiss család. A század végére pedig meghatározó szerepbe kerül a Mankesch, a Rheter és a Seuler család is. A 18. század első harmadában egymásnak adják át a város legfőbb hivatalait a Czako, a Draudt, a Filstich, a Mankesch, a Rheter és a Seuler család tagjai. Ezt követően nyer pozíciót a Closius, az Enyeter, a Herberth, a Neidel, a Tartler, illetve a Seewald család – valamint visszatér újra a legfőbb vezetői pozíciókba a Chrestels és a Fronius familia is.

Anélkül, hogy tételesen ismertetnénk a tisztviselők közötti hivatali és családi adatokat, esetpélda gyanánt a dolgozat elején bemutatott alkalmi nyomtatványon a patríciusként megnevezett Draudt család házasságkötéseit tekintem át (a város magisztrátusába beválasztottak oldaláról).

Városi tisztviselők (Draudt család)	Feleségek és felmenők
Draudt, Johann (1557–1627) /városbíró/	1, Marcus Urberger (?–?) szenátor lánya, Justina (?–?); 2, Simon Massa (1536?–1605) es- preslelkész lánya, Margaretha
Draudt, Michael (?–1615) /szenátor/	Caspar Dilg (?–?) szenátor lánya, Martha (?–?)
Draudt, Georg (?–1627) /szenátor/	1, Johann Fischer (?–1615) prázsmári lelkész lánya, Anna (?–?); 2, Marcus Fuchs (1557–1619) brassói városi lelkész lánya, Catharina (?–1619)
Draudt, Johann (1672–1730) /szenátor/	1, Georg Jeckel (1635–1708) brassói városbíró lánya, Anna Catharina (?–?); 2, Valentin Kaulengräber (?–?) brassói szenátor lánya, Catharina (1697– 1756)

59 Az egyik lánya Catharina Hirscher (?–?), aki 1655-ben megházasodott – gyaníthatóan azzal a Johann Chrestelsszel (1622–1676), aki később szenátor és városgazda lett. A másik lánya Agnetha Hirscher (?–?), aki 1660-ban feleségül ment Valentin Pleckerhez (1638–1689), Petrus Plecker (1582–1655) egykori városgazda fiához. Valentin maga is városgazdai pozícióig jut a városi tanácsban. A Hirscher családnak két másik ága ismeretes még a 15–16. századból, de pozíciót nem tudtak szerezni már a magisztrátusban. Lásd: *Jekelius, E.*: Genealogie i. m. IV. 100–103.

Városi tisztviselők (Draudt család)	Feleségek és felmenőik
Draudt, Simon (1615–1664) /városbíró/	Johann Chrestels (1576–1625) brassói városbíró lánya, Agnetha (1621–1701)
Draudt, Simon (1647–1693) /városbíró/	1, Petrus Barthosch (?–1657) brassói szenátor lánya, Sara (1655–1717); 2, Johann Chrestels (1576–1625) brassói városbíró lánya, Agnetha (1621–1701)
Draudt, Simon (1703–1736) /városkapitány/	Paul Chrestels (1679–1745) brassói városbíró lánya, Anna Catharina (1709–1763)
Draudt, Johann (1679–1733) /városgazda/	Johann Mankesch (1635–1699) brassói városbíró lánya, Margaretha (?–?)
Draudt, Georg (1654–1691) /szenátor/	Lucas Seuler (1617–1667) szászhermányi lelkész lánya, Margaretha (1666–1718)
Draudt, Georgius Constantin (1691–1735) /szenátor/	Petrus Plecker (1673–1719) kórházi felügyelő (Spitalskurator) lánya, Anna Margaretha (1707–1776)
Draudt, Marcus (?–1618?) /szenátor/	Nincs adat
Draudt, Jacobus (1590–1641) /szenátor/	1, Lucas Mankesch (?–?) szabó (Gewandmacher) lánya (ismeretlen keresztnévvel); 2, Jacob Fischer (1558–1601) barcaföldvári lelkész lánya, Sara (?–1640)
Draudt, Georgius (1633–1687) /városbíró/	Stephan Greissing (?–1647) brassói szenátor lánya, Martha (1632–1687)
Draudt, Georgius (1661–1728) /városbíró/	Johann Blum (1637?–1670) szászve-resmartyi lelkész lánya, Martha (1665–1718)
Draudt, Martin (?–?) /szenátor/	Johann Honter (1569–1614) brassói szenátor lánya, Catharina (?–?)

Csupán egyetlen hivatalnok (illetve magát patrícusnak nevező) család tisztviselő tagjainak oldaláról is a város legfőbb döntéshozóival és a barcasági lelkészekkel való szoros kapcsolat figyelhető meg. Ha ehhez hozzávesszük még a család

tanári, egyházi tisztviselői oldalának, valamint a hölgy tagjainak házasságkötéseit, bizonyosak lehetünk afelől, hogy még sűrűbb családi összefonódások nyomait fedezhetjük fel. A város többi tisztviselői családjá esetében pedig mindez tovább kumulálódik.

Összefoglalásként fontos megemlíteni, hogy Brassó város magisztrátusát a 17–18. században – az említettekén kívül – még közel másfélszáz családból származó képviselő tölti be. Az olyan családok, mint például a Boes, a Braller, a Czerbes, a Gaatz, a Hintomacher, a Katzendörfer, a Kaulengräber, a Leis, a Meneges, a Mergler, a Niemescher, a Repser, a Retsch, a Schweiger, a Stentzel, a Theilisch vagy a Wallusch család a források alapján nem tekinthetők patrícusnak, annak ellenére tehát, hogy ők is a magisztrátus tagjait alkották. A források tanúságai szerint nem tudtak ugyanis felmutatni folyamatos, generációkon átívelő képviseleti pozíciót. Másként: a korabeli Brassó patrícus családjai kizárólag a magisztrátus tagjain belül keresendőek, de az archaikus megjelölés nem vonatkoztható valamennyiükre.

Összegzés

A dolgozatban a legtekintélyesebb brassói családok megismerésére törekedtem abból a célból, hogy összefoglalásra kerüljenek a témában eddig összegyűlt ismereteink, illetve összehasonlíthatóvá váljon Brassó késő középkori és kora újkori hatalmi elitje. A város korai időszakában a gerébek után a tekintélyes kereskedő famíliákból tevődött össze a városvezetői elit. A városi számadáskönyvek alapján ez a kör élénk kereskedelmi tevékenységet folytatott, jelentős tőkével rendelkezett, és ezzel növelte befolyását a Barcaságban – esetenként azon túl is. Mindezzel a társadalom közép- és alsó rétege, valamint a várost vezető családok között áthidalhatatlan távolság alakult ki. A késő középkor évszázadaiban a sporadikusan rendelkezésre álló adatok alapján megalapozottan feltételezhető, hogy már ekkor is egy szűk, vagyonos körön belüli családi összefonódásokkal igyekeztek megőrizni a pozíciójukat. A 16. századtól azonban egyre bővülő genealógiai és hivatali életútra vonatkozó forrásokkal rendelkezünk. Ezekkel már mélyfúrászerűen is vizsgálhatóak a város tekintélyes családjai. A kolozsvári kutatási eredmények alapján, ebben az időben kezdhették el magukra is használni a patrícus megnevezést. Ez a kör azonban nem azonos a német birodalmi városok patrícusi rétegével, mivel nem alkottak olyan különleges rendi kategóriát, mint nyugaton. Azonban azáltal, hogy Erdélyben magukra is használták a kifejezést, törekedtek arra, hogy megkülönböztessék magukat a város többi polgárától. A közöttük lévő összefonódás mértékéről azonban nem rendelkezünk pontos képpel.⁶⁰

60 A brassói városvezetőkre és főlelkészekre 17. század végi és 18. század eleji időszakra vonatkozóan lásd: *Nagy Andor*: Érvényesülési stratégiák a brassói szász tisztviselők körében. Kapcsolatháló-elemzés és családrekonstrukció az alkalmi nyomtatványok segítségével (1650–1750). Doktori (Phd) értekezés. Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2019. 116–146.

A jelen tanulmány makroszinten kívánt a kérdésre tekinteni, hogy a város legtehetősebb (patrícus) családjai megfogalmazásra kerüljenek. Mivel azonban a várostörténeti szakirodalomban általánosan megfogalmazott feltételek alapján nem mindenkre illik a magisztrátus tagjai körül a megnevezés használata, így további vizsgálódást igényel a téma. E szűkebb kör feltérképezése azért is fontos, mert segít pontosabban látni Brassó kora újkori társadalmát, politikai működését, illetve segít annak a megértésében, hogy a kevésbé tekintélyes felmenőkkel rendelkező családok pontosan milyen karrierlehetőségekkel számolhattak a város patrícusai között. További mélyfúrások adhatnak választ arra kérdésre, hogy voltak-e atipikus életutak, rendhagyó módon elért jelentős városi pozíciót betöltő személyek, akik korábban nem tartoztak az elithez. Másként megfogalmazva, igaza volt-e Orbán Balázsnak, amikor arról írt, hogy *„hiába tanult a szegény polgár fiú, az a legmagasabb állásnak nézett hivatalokba és papságba az azt monopolizáló család-csoportok önzése miatt úgy se tudott volna bejutni”*.⁶¹

61 Orbán B.: A Székelyföld leírása i. m. 266.